DOI: 10.5937/pramed1502001M

ORIGINALNI RADOVI

UPUĆENOST, NAVIKE I PONAŠANJE U VEZI SA ORALNIM ZDRAVLJEM DECE U OSNOVNIM ŠKOLAMA NA KOSOVU I METOHIJI

KORESPONDENT

RAŠA MLADENOVIĆ
Medicinski Fakultet Univerziteta u Prištini, Kosovska Mitrovica, Srbija
kompjuterash@yahoo.com

AUTORI

Mladenović R., Cvetković A., Martinović B., Milojković Z., Arsić Z., Đorđević F.
Medicinski fakultet Priština, Katedra za stomatologju, Kosovska Mitrovica

SAŽETAK

Oralno zdravlje je sastavni deo opšteg zdravlja čoveka i značajno utiče na njegov kvalitet života. Karijes zuba je danas najraširenija bolest naše civilizacije koja ukoliko se ne leči dovodi do gubitka zuba. Značajno je napomenuti da istraživanja pokazuju mogućnost uspešne prevencije oboljenja usne šupljine. Tradicionalno, uvek je postojao niži ekonomski i obrazovni nivo kod stanovništva u ruralnim sredinama, a takođe i manja dostupnost stomatološkim uslugama. Mogući razlozi za to su: nepostojanje dečjih stomatoloških ambulanti u školama u seoskim područjima, veća udaljenost od stomatologa, nedostatak pravilno organizovane školske stomatološke nege, nepoznavanja značaja oralnog zdravlja od strane roditelja kao autoriteta u vaspitanju i nepovoljan socijalno-ekonomski status. Cilj ove studije bio je da se ispita stepen informisanosti i navike dece i roditelja prema oralnoj higijeni i loše navike u srpskim enklavama na Kosovu i Metohiji i uporedi ih sa decom koja žive u urbanoj sredini u Kosovskoj Mitrovici. U studiji je obuhvaćeno 160 učenika osnovnih škola na području Kosovske Mitrovice (urbana sredina) i iz sprskih enklava na teritoriji Kosova i Metohije (ruralna sredina) koja je uključila osnovce iz Sirinićke župe, Kosovskog pomoravlja, centralnog Kosova, sela Suvo grlo i Banje u opštini Istok. Ispitivanjem učestalosti pranja zuba došli smo do saznanja da 32 (40%) dece u enklavama pere zube jednom dnevno, 40 (50%) dva puta dnevno i samo 8 (5%) njih održava higijenu zuba 3 puta dnevno. Dečaka koji zube peru tri puta u toku dana bilo je 12,5%, a devojčica 37,5%. Deca iz enklava mnogo češće dolaze stomatologu kad imaju zakazano (33:8), dok deca iz Kosovske mitrovice češće dolaze na tromesečnu kontrolu (21:4). Zanimljiv podatak je da 15,33% dece iz urbane sredine navode kao izvor informacija iz oralnog zdravlja internet i Android aplikacije za moblini telefon ili tablet. Teška bezbedonosna situacija, ograničena sloboda kretanja, loše razvijena stomatološka služba, slabija zdravstvena prosvećenost i promocija oralnog zdravlja stanovništva srpskih enklava, razlog su slabije informisanosti dece i roditelja o preventivnim stomatološkim merama. Potrebno je mobilisati sve sektore društva na zajedničke akcije koje imaju za cilj promociju oralnog zdravlja.

Ključne reči: karijes zuba, oralna higijena, enklave

UVOD

Oralno zdravlje je sastavni deo opšteg zdravlja čoveka i značajno utiče na njegov kvalitet života. Karijes zuba je danas najraširenija bolest naše civilizacije koja ukoliko se ne leči dovodi do gubitka zuba. Značajno je napomenuti da istraživanja pokazuju mogućnost uspešne prevencije oboljenja usne šupljine [1].

Osnova masovne prevencije karijesa ogleda se u edukaciji roditelja i dece o pravilnom održavanju oralne higijene. Osnovne informacije i smernice za očuvanje zdravlja zuba i važnost odlaska stomatologu na kontrolne preglede dobijaju se u vrtiću, školi i pedijatrijskim ambulantama. Školsko doba je vreme kada se trajno stiču navike i kada je zdravstveno-vaspitna informacija pravovremeno pružena. Higijena usta važan je činilac u borbi protiv zubnog karijesa, posebno u urbanoj sredini u kojoj savremeni čovek konzumira meku i rafiniranu hranu.

Stomatološko-zdravstveno vaspitanje trebalo bi da bude deo opšteg vaspitanja. Suštinski cilj sprovođenja zdravstveno-vaspitnih programa je smanjenje incidencije, u prvom redu zubnog karijesa i parodontalnih bolesti, ali i ostalih bolesti usne duplje.

Sprovođenje mera i aktivnosti pre pojave zubnog karijesa bazični su principi moderne preventivne terapije karijesa, kako bi se osigurala pravilna i adekvatna prevencija bolesti i iskoristile sve mogućnosti modernih preventivnih zahvata [2].

Očuvanje i unapređenje oralnog zdravlja bitan su preduslov za prevenciju nastanka oboljenja. Ova međusobna veza znači da loše zdravlje usne šupljine utiče na celokupni organizam, ali i obratno, određene bolesti i poremećaji utiču na stanje usta i zuba.

Istraživači smatraju da se karijes, kao multifaktorska bolest, može sprečiti jedino višestrukim međusobnim dejstvom raznih preventivnih sredstava [3].

Brojna epidemiološka istraživanja urađena kod dece ukazuju na veliku razliku u rasprostranjenosti karijesa među pojedinim zemljama [4].

Tradicionalno, uvek je postojao niži ekonomski i obrazovni nivo kod stanovništva u ruralnim sredinama, a takođe i manja dostupnost stomatološkim uslugama [5].

Mogući razlozi za to su: nepostojanje dečjih stomatoloških ambulanti u školama u seoskim područjima, veća udaljenost od stomatologa, nedostatak pravilno organizovane školske stomatološke nege (ŠSN), nepoznavanja značaja oralnog zdravlja od strane roditelja kao autoriteta u vaspitanju i nepovoljan socijalno-ekonomski status.

U Srbiji se vrlo često dijagnostikuje karijes kod dece školskog uzrasta, a kao uzrok ovoga navode se nagli pad životnog standarda, neadekvatan pristup u lečenju karijesa i drugih oralnih oboljenja, specifična demografska i psihosocijalna obeležja kao i navike u ponašanju stanovnika našeg podneblja [6].

Oralno zdravlje zavisi od spremnosti roditelja da prvenstveno koriguju svoje ponašanje u cilju očuvanja sopstvenog a zatim i oralnog zdravlja svog deteta. Ovo podrazumeva uvođenje pozitivnih navika i stavova u zdrav model ponašanja putem kontinuirane edukacije prvenstveno roditelja, a putem njih i njihove dece [7].

Efikasno uklanjanje dentalnog plaka je od presudnog značaja kako za zdravlje zuba, tako i za zdravlje parodontalnih tkiva. Iako su teži oblici oboljenja parodoncijuma manje prevalentni kod dece u odnosu na odrasle, oni počinju sa gingivitisima, te je neophodno prevenciju započeti u najmlađem uzrastu da bi ona bila efikasna [8].

Od početka primene ŠSN u Republici Srbiji imala je relativno dobre rezultate, ali se ona danas sve više zanemaruje. Nepostojanje školskih ambulanti u ruralnim sredinama, ili gašenje već postojećih, nedovoljno ulaganje u opremu, potrošni materijal, kao i u stručni kadar, za rezultat ima nezadovoljavajuće stanje usta i zuba kod dece [9].

CILJ RADA

Cilj ove studije bio je da se ispita stepen informisanosti i navike dece i roditelja prema oralnoj higijeni i loše navike u srpskim enklavama na Kosovu i Metohiji i uporedi ih sa decom koja žive u urbanoj sredini u Kosovskoj Mitrovici.

MATERIJAL I METODE

U studiji je obuhvaćeno 160 dece školskog uzrasta. Podaci o socioekonomskom statusu porodice, broju članova, stručnoj spremi dobijeni su pomoću upitnika, koju su popunili roditelji u prisustvu deteta. Upitnik je sadržao pitanja zatvorenog tipa, na osnovu kojih su analizirane: demografske karakteristike dece, znanje, stavovi i navike deteta povezane sa oralnom higijenom. Za ovo istraživanje izabrani su učenici osnovnih škola na području Kosovske Mitrovice (urbana sredina) i iz sprskih enklava na teritoriji Kosova i Metohije (ruralna sredina) koja je uključila osnovce iz Sirinićke župe, Kosovskog pomoravlja, centralnog Kosova, sela Suvo Grlo i Banje u opštini Istok.

Slika 1. Upitnik o oralnom zdravlju

Za statističku obradu korišćen χ^2 test i softverski paket "IBM SPSS Statistics 21". Statističke hipoteze su testirane na nivou statističke značajnosti od 0.05.

REZULTATI

Životno doba ispitanika bilo je od 7 do 15 godina. Analizom starosne strukture ispitanika utvrđeno je da je najveći broj dece bio uzrasta 11 godina, gde smo zabeležili 36 ispitanika (Grafikon 1.).

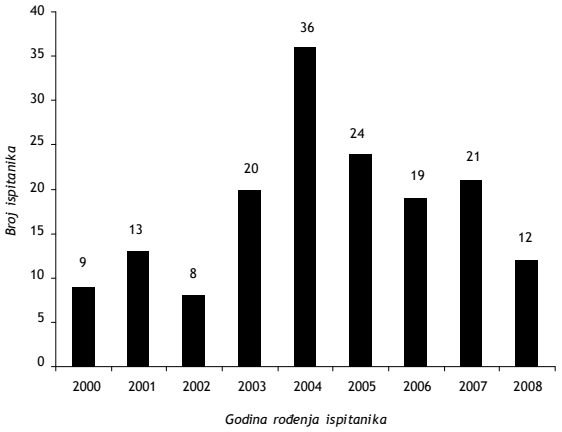

Grafikon 1. Starosna struktura ispitanika

Ispitivanjem učestalosti pranja zuba došli smo do saznanja da 32 (40%) dece u enklavama pere zube jednom dnevno, 40 (50%) dva puta dnevno i samo 8 (5%) njih održava higijenu zuba 3 puta dnevno. Što se tiče dece iz urbane sredine, njih 36 (45%) je pralo zube tri puta u toku dana, takođe 36 (45%) ih je bilo koji su prali zube uveče i ujutru, dok je njih 8 (10%) pralo zube jednom dnevno. Postoji statistički značajna razlika u odnosu na učestalost pranja zuba dece u enklavama i dece iz Kosovske Mitrovice (χ^2=32,43, p<0,05) (Tabela 1.).

Tabela 1. Učestalost pranja zuba

Pranje zuba u toku dana	Enklave	Kosovska Mitrovica	Ukupno
Jednom	32	8	40
Dva puta	40	36	76
Tri puta	8	36	44

Ako predstavimo učestalost higijene usne duplje u odnosu na pol, 50% dečaka pere zube jednom u toku dana, dok je taj broj kod devojčica samo 8.33%. Ujutru i uveče je zube pralo 37,5% dečaka i 54.17% devojčica. Dečaka koji zube peru tri puta u toku dana bilo je 12,5%, a devojčica 37,5%. Postoji statistički značajna razlika kod učestalosti pranja zuba u toku dana u odnosu na pol ispitanika (χ^2=37,64, p<0.05) (Grafikon 2.).

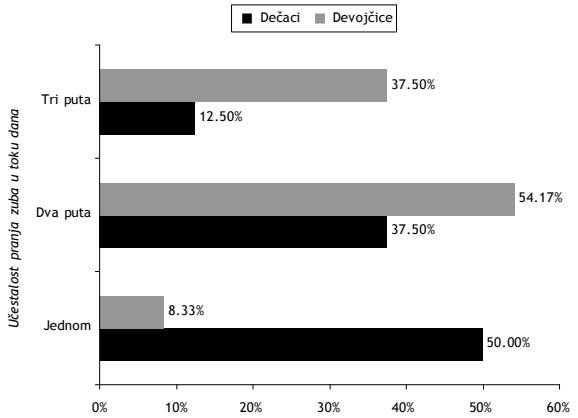

Grafikon 2. Učestalost pranja zuba u odnosu na pol

Od 80 ispitanika iz srpskih enklava njih 27 je posećivalo stomatologa kad ima bol, 33 kada ima zakazano, 4 je na redovne stomatološke preglede išlo na 3 meseca, dok je na šest meseci na pregled išlo 12-ro dece. Što se tiče osnovaca iz Kosovske Mitrovice njih 32 je posećivalo stomatologa kada ima bol, 8 kada ima zakazano, 21 na svaka tri meseca i 12 na šest meseci. Postoji statistički značajna razlika u frekvenciji posete stomatologu između dece iz enklava i Kosovske Mitrovice (χ^2=28.05, p<0.05) (Grafikon 3.).

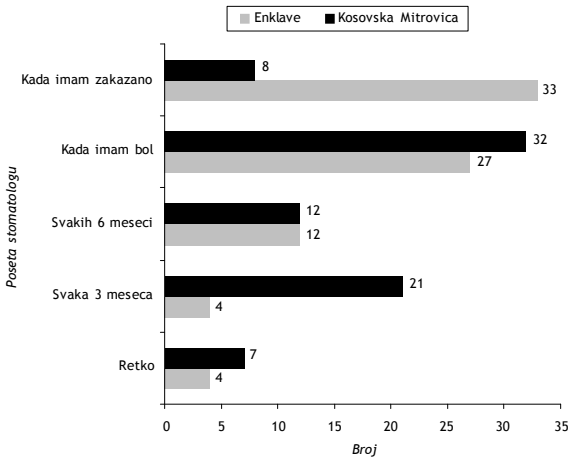

Grafikon 3. Frekvencija posete stomatologu

Deca iz enklava mnogo češće dolaze stomatologu kad imaju zakazano (33:8), dok deca iz Kosovske Mitrovice češće dolaze na tromesečnu kodntrolu (21:4).

Osnovni izvor informacija o oralnom zdravlju je stomatolog i to kod 59,75% ispitanika iz ruralne sredine i 45,67% iz urbane sredine. Zanimljiv podatak je da 15,33% dece iz urbane sredine navode kao izvor informacija iz oralnog zdravlja internet i Android aplikacije za moblini telefon ili tablet (*Disney Magic Timer by Oral-B, Celebrity Dentist - Bear Hug Media Inc, Dentist Mania - TabTale)*.

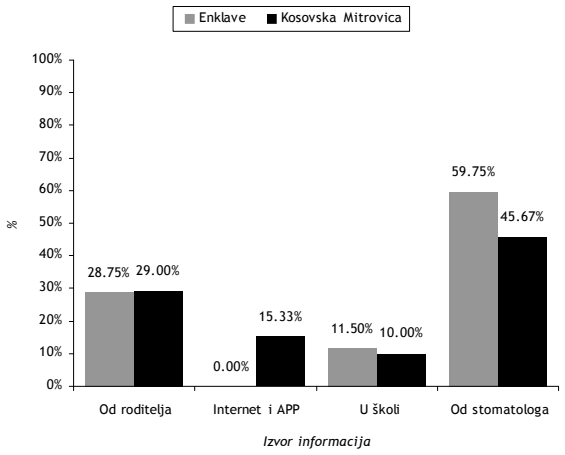

Grafikon 4. Izvor informacija o oralnom zdravlju

Nije zabeležena statistička značajnost u odnosu na frekvenciju pranja zuba i stručne spreme roditelja (Tabela 3).

Tabela 3. Odnos frekvencije pranja zuba i školske spreme roditelja

Obrazovanje roditelja	Jednom	Dva puta	Tri puta
Srednja škola	24	16	16
Visoko obrazovanje	16	60	28

Ispitivanje navika u vezi sa ishranom je pokazalo da je gazirane sokove koristilo 47.5% ispitanika, dok se 85% osnovaca izjasnilo da koristi hranu između obroka "grickalice".

DISKUSIJA

Obzirom na trenutnu situaciju u srpskim enklavama na Kosovu i Metohiji, deca su primorana da na kontrolne stomatološke preglede odlaze kada imaju zakazano i to njih 41,25%. Deca bi trebalo da odlaze na redovne stomatološke preglede najmanje dva puta u toku godine, u skladu sa rizikom od nastanka karijesa. Kod dece sa visokim rizikom od nastanka karijesa broj poseta morao bi biti i veći. U našem ispitivanju procenat osnovaca iz ruralne sredine koji su odlazili kod stomatologa kada imaju bol je 33,75%. Deca iz ruralnih delova drugih opština takođe imaju izražene probleme sa zubima i oni takođe ređe odlaze stomatologu.

Na redovne stomatološke preglede na tri i šest meseci išlo je 5%, odnosno 15% dece. Značajno se razlikuju podaci iz regiona gde autori navode da najveći broj ispitanika posećuje stomatologa na šest meseci, a zatim slede ispitanici koji stomatologa posećuju svaka tri meseca [10].

Analizom učestalosti pranja zuba u toku dana došli smo do podataka da obe grupe ispitanika najčešće peru zube dva puta u toku dana i to u enklavama (45%), a u Kosovskoj Mitrovici (50%). Podatke da deca najčešće peru zube dva puta u toku dana u ruralnoj i urbanoj navode i drugi autori [11].

Poželjnije ponašanje i učestalije pranje zuba pokazuju devojčice u odnosu na dečake, slične podatke su prikazali i autori iz okruženja [12].

Deci koja pohađaju školu u gradovima dostupne su pristupačnije stomatološke ambulante u osnovnim školama, pa tako imaju mogućnost pravovremene informacije o zdravlju usta i zuba [13].

Zdravstvena neprosvećenost vlada i u drugim krajevima sveta. Zanimljivi su podaci iz Sudana, gde više od 50% dvanaestogodišnjaka koji žive u ovoj zemlji nikada nije posetilo stomatologa, dok ih se skoro 46% prvi put javilo na pregled zbog zubobolje [14].

Prema istraživanjima u Velikoj Britaniji, dete rođeno danas do svoje sedme godine u proseku provede jednu punu godinu gledajući razne ekrane (TV, kompjuter, tablet, mobilni telefon), a da se to vreme utrostruči dok ono napuni 18 godina. Brojne studije iz ove oblasti povezuju produžen boravak ispred ekrana i loše zdravlje, uključujući i povećane opasnosti od bolesti srca, moždanog udara i dijabetesa, kao i drugih bioloških efekata povezanih sa sedećim načinom života [15].

I pored naučnih dokaza o štetnom delovanju savremenih tehnologija na zdravlje i kvalitet života dece, jedan od navedenih rezultata iz upitnika nam je pokazao da 15,33% dece iz urbane sredine navodi kao izvor informacija o oralnom zdravlju internet i aplikacije za tablet i mobilni telefon, dok deca u enklavama nisu bila u mogućnosti da dođu do ovih informacija.

ZAKLJUČAK

Pored redovnog i adekvatnog održavanja oralne higijene, posete stomatologu i pravilne ishrane, zdravstveno-vaspitni rad sa stanovništvom predstavlja značajnu meru očuvanja i unapređenja oralnog zdravlja. Ove aktivnosti imaju za cilj povećanje nivoa znanja o važnosti sprovođenja pravilne oralne higijene za očuvanje oralnog zdravlja i poboljšanje oralno-higijenskih navika. Suštinski cilj sprovođenja zdravstveno-vaspitnih programa je smanjenje incidencije, u prvom redu karijesa i parodontalnih bolesti, ali i ostalih oboljenja usne šupljine.

Teška bezbedonosna situacija, ograničena sloboda kretanja, loše razvijena stomatološka služba, slabija zdravstvena prosvećenost i promocija oralnog zdravlja stanovništva srpskih enklava, razlog su slabije informisanosti dece i roditelja o preventivnim stomatološkim merama.

Dobijene infomacije iz upitnika nisu zadovoljavajuće, što pokazuje da je na promociji zdravlja usta i zuba potrebno više raditi, ne samo kod dece u seoskim sredinama, već i kod dece koja žive u gradu.

Potrebno je mobilisati sve sektore društva na zajedničke akcije koje imaju za cilj promociju oralnog zdravlja.

LITERATURA

1. Trummler A. Longterm Experience and Results in Prevention. Acta Stomatol Croat 2003; 37(3): 293.
2. Klarić T. Pojavnost karijesa u djece s obzirom na oralno-higijenske navike i ranije karijes iskustvo. Stomatološki fakultet u Zagrebu, 2003.
3. Jurić H, Škrinjarić I, Glavina D. Vrijednosti Dentocult testova u djece nakon primjene raznih postupaka za kontrolu plaka. Acta Stomatol Croat. 2002; 36:61-6.
4. Đuričković M, Ivanović M. Stanje oralnog zdravlja kod dece uzrasta od 12 godina u Crnoj Gori. Vojnosanit Pregl. 2011; 68:550-5
5. Eberhardt MS, Pamuk ER. The Importance of Place of Residence: Examining Health in Rural and Nonrural Areas. Am J Public Health 2004; 94(10): 1682 – 1686
6. Tušek I, Carević M, Tušek J. Early childhood caries in urban and rural areas of South Bačka District. Stomatološki informator 2011; 17(28): 5-11
7. Ismail AI. Determinants of health in children and the problem of early childhood caries. Pediatr Dent 2003; 25: 328-33. 14
8. Ivanović M. Mogućnost prevencije gingivita u dece. Zbornik referata XXV simpozijuma zdravstvenog vaspitanja u stomatologiji. Stomatološki glasnik Srbije. 2009; Suppl 1:16-9.
9. Kostadinović L, Aleksić B, Igić M, Šurdilović D, Tričković-Janjić O. Medical, social, and economic significance of school dental care service. Acta stomatologica Naissi 2011; 27(63): 1043-58
10. Ljaljević A, et al. Značaj održavanja oralne higijene za zdravlje usta i zuba Vojnosanit Pregl 2012; 69(1): 16–21
11. Obradović M., Dolić O. Prevalencija karijesa i faktori rizika za njegov nastanak u urbanoj i ruralnoj sredini. Stom Glas S, vol. 55, 2008. 34-42
12. Ljaljević A, et al. Značaj održavanja oralne higijene za zdravlje usta i zuba Vojnosanit Pregl 2012; 69(1): 16–21
13. Davidović B. et al. The Effect of Oral Hygiene on the Caries Prevalence among Schoolchildren in Foča. Stomatološki glasnik Srbije. 2014;61(3):127-133.

14. Nurelhuda NM, Trovik TA, Ali RW, Ahmed MF. Oral health status of 12-year-old school children in Khartoum state, the Sudan; a schoolbased survey. BMC Oral Health. 2009; 9:15.
15. Sigman A. Time for a view on screen time. Arch Dis Child 2012;97:11 935-942

ENGLISH

AWARENESS, HABITS AND BEHAVIORS ASSOCIATED WITH THE ORAL HEALTH OF CHILDREN IN ELEMENTARY SCHOOLS ON KOSOVO AND METOHIA

Mladenović R., Cvetković A., Martinović B., Milojković Z., Arsić Z., Đorđević F.
Faculty of Medicine University of Pristina, Department of Dentistry, Kosovska Mitrovica

SUMMARY
Oral health is an integral part of the general health of humans and significantly affect the quality of life. Dental caries is today the most widespread disease of our civilization, which if untreated leads to tooth loss. It is significant to note that studies show the possibility of successful prevention of diseases of the oral cavity. Traditionally, there has always been lower economic and educational level of the population in rural areas, and also a lower availability of dental services. Possible reasons for this include the lack of pediatric dental offices in schools in rural areas, the greater the distance of the dentist, the lack of properly organized school dental care, lack of knowledge about the importance of oral health by their parents as role models and unfavorable socio-economic status. The aim of this study was to examine the level of awareness and habits of children and parents toward oral hygiene and bad habits in the Serbian enclaves in Kosovo and Metohija and to compare them with children who live in urban areas in Kosovska Mitrovica. The study included 160 elementary school students in the area of Kosovska Mitrovica (urban area) and the Serbian enclaves on Kosovo and Metohia (rural area) which included elementary school students from Sirinić District, the Kosovo Morava, the central Kosovo, villages of Suvo Grlo and Banja in municipality Istok. By examining the frequency of tooth brushing we found that 32 (40%) of children in enclaves brush their teeth once a day, 40 (50%) two times a day, and only 8 (5%) of them maintain hygiene teeth 3 times a day. Boys who wash their teeth three times a day were 12.5% and 37.5% of girls. The children from the enclave more often come to the dentist when they have an appointment (33:8), while children from Kosovska Mitrovica more often come to the quarterly control (21:4). An interesting fact is that 15.33% of children from urban areas cited as a source of oral health information from the Internet and Android application for mobile phone or tablet. The difficult security situation, limited freedom of movement, the poorly developed dental services, poor health education and promotion of oral health of the population of Serbian enclaves, the reason for the weaker informing children and parents about preventive dental measures. It is necessary to mobilize all sectors of society on joint actions aimed at the promotion of oral health.

Key words: Dental caries, oral hygiene, enclaves